

ВІДНОВЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

Державно-управлінські студії № 1 (12), 2019

УДК 342.84

Р. В. Фросіняк,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України, голова Подільської районної у місті Кропивницькому ради,
orcid.org/0000-0002-5135-404X*

ВІДНОВЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

R. Frosiniak,

*PhD student of Department of Public Administration and Management, Ukrainian State Employment Service Training Institute, Head of Podilsky District State Council in Kropyvnytskyi,
orcid.org/0000-0002-5135-404X*

RESTORATION OF ELECTORAL RIGHTS FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS DURING THE LOCAL ELECTIONS IN UKRAINE

У статті проаналізовано проблему реалізації виборчих прав внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) на місцевих виборах в Україні. Досліджено питання вітчизняного законодавчого регулювання та рекомендації міжнародних організацій щодо участі ВПО у виборах до органів місцевого самоврядування. Досліджено адвокаційну кампанію, що проводилась в Україні з метою вирішення проблеми виборчого права ВПО та трудових мігрантів на місцевих виборах. Проаналізовано еволюцію ставлення самих ВПО до проблеми участі у місцевих виборах на основі даних соціологічних опитувань. Розглянуто сучасний стан законопроектів, що були покликані відновити виборчі права ВПО на місцевих виборах. Досліджено зміни які було внесено до Закону України «Про Державний реєстр виборців» задля відновлення виборчих прав ВПО на місцевих виборах в Україні

In this article had been investigated the problem of enforcement of electoral rights for Internally Displaced Persons (hereinafter – IDPs) during local elections in Ukraine. The author analyzed the matters of national legislative regulation and recommendations of international organizations regarding the IDPs' participation in elections to local self-

government bodies. Also there was investigated the advocacy campaign conducted in Ukraine in order to resolve the issue with electoral rights of IDPs and migrant workers during local elections. The author of paper analyzed the development of the IDPs' attitude to the problem with participation in local elections. This research is based on the data from sociological surveys. In article had been considered the current state of pending legislation drafts which were intended to restore IDPs' electoral rights at the local elections. There were changes implemented to the Law of Ukraine "On the State Register of Voters" in order to restore IDPs' rights at local elections, so these were analyzed too.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, місцеві вибори, виборчі права, територіальна громада.

Key words: internally displaced persons, local elections, electoral rights, local community.

Постановка наукової проблеми. Внаслідок збройної агресії Російської Федерації частина території Донецької та Луганської областей, а також Автономна Республіка Крим і місто Севастополь визнано тимчасово окупованими територіями. Значна кількість громадян України вимушені були виїхати з місць свого постійного проживання на тимчасово окупованих територіях, таким чином вони стали ВПО. Станом на 23 грудня 2019 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про ВПО, взято на облік 1 432 290 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [7], що становить близько 4% населення України. Необхідно відзначити, що найбільшу кількість ВПО зареєстровано на підконтрольній Україні території Донецької і Луганської областях, наступними за кількістю зареєстрованих є: Харківська, Дніпропетровська, Запорізька області; м. Київ та Київська область.

Однією з проблем, з якою стикнулися ВПО, стала реалізація ними своїх виборчих прав. Щодо участі у загальнодержавних виборах та референдумах вдалося знайти прийнятну для всіх формулу, шляхом подачі заяви про тимчасову зміну місця голосування без зміни виборчої адреси. Однак, не вирішеним залишається питання участі ВПО у місцевих виборах. Проблема полягала в тому, що виїхавши з тимчасово окупованих територій ВПО, як правило, не мали можливості змінити місце реєстрації, а значить залишалися членами громади окупованого міста, селища чи села, а відтак не мали права голосу на місцевих виборах у громаді, в якій проживали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких було започатковано розв'язання проблеми. Проблематика виборчих прав ВПО на місцевих виборах в Україні є предметом наукового пошуку багатьох дослідників, зокрема цим питанням приділили увагу у своїх працях В.Нестерович (досліджено відмінності у реалізації пасивного та активного виборчого права ВПО), К. Павшук

(проаналізовано судову практику відновлення виборчих прав ВПО), Б. Мохончук (досліджено проблему «змішування» електорату), І. Булик (проаналізовано законопроекти, які були покликані на виправлення ситуації з виборчими правами ВПО), Ю. Каплан, Я. Ленгер, К. Крахмальова, Л. Казакова та ін. В той же час, у більшості випадків, дане питання розглядають виключно у юридичній площині. Однак, у контексті державного управління, наукова та дослідницька база з даного питання є вкрай незначною.

Зарубіжні дослідники Ербен П. (Erben P.), Робертс Х. (Roberts H.), Шуджаат А. (Shujaat A.) [5] також вивчали дане питання. Зокрема, вони провели ґрунтовний аналіз міжнародних стандартів, проблемні питання та практику участі ВПО у виборчому процесі, визначили роль громадянського суспільства та міжнародного співтовариства.

Мета статті. На основі аналізу змін до законодавства, міжнародних стандартів, соціологічних опитувань, розглянути еволюцію проблеми виборчих прав ВПО на місцевих виборах в Україні у період 2014 -2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Поняття «внутрішньо переміщена особа» закріплено як в міжнародному, так і в українському законодавстві. Зокрема, в статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [13] визначено, що ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Згідно Керівних принципів ООН [2] ВПО є особами або групою осіб, які змушені були покинути своє житло або місце звичайного проживання, в результаті, або щоб уникнути наслідків військового конфлікту, масових проявів насильства, порушень прав людини, стихійного або спричиненого діяльністю людини лиха, і які не перетинали міжнародно-визнані державні кордони. Конституція України [8], законодавство України та міжнародні стандарти політики держав по ВПО не допускають випадків дискримінації або інших форм обмежень при реалізації ними прав і свобод.

Досліджуючи це питання, слід зауважити, що, перш за все, ВПО – це громадяни України і, відповідно, до статті 38 Конституції України «мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органи місцевого самоврядування» [8]. Відповідно до статті 71 Конституції України «вибори до органів державної влади та органи місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення».

Участь у виборах обмежена для осіб, які не досягли 18 річного віку, та осіб, визнаних судом недієздатними, що регламентується статтею 70 Конституції України

Відразу після вимушеного переміщення основними проблемами, з якими стикалися ВПО, були ті, що пов'язані з забезпеченням базових потреб економічного, медичного та культурно-освітнього характеру. Однак, після того, як вони усвідомили, що питання повернення до місць, попереднього проживання, не вирішиться найближчим часом, а можливо й ніколи, питання реалізації їх політичних прав (зокрема, обирати та бути обраним), постало найбільш гостро. Важливим є усвідомлення, що без забезпечення реалізації політичних прав ВПО неможливо ефективно вирішити всі проблеми цієї категорії осіб в приймаючих громадах, особливо з точки зору довгострокової перспективи.

У відповідності до розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р, одним з питань інтеграції ВПО в територіальні громади є надання їм можливості реалізовувати свої виборчі права на місцевих виборах, що проводяться у територіальних громадах їх постійного фактичного проживання [15]. Метою підтримки приймаючих територіальних громад в процесі інтеграції ВПО є визначення заходів щодо розбудови соціальної згуртованості, зміцнення соціально-економічного розвитку і стійкості територіальної громади, зменшення напруженості в приймаючих територіальних громадах. Задоволення потреб ВПО у забезпеченні кращих умов для життя, матеріальному забезпеченні та соціальних зв'язках, відновленні соціального статусу, соціальної активності, стимулюванні ВПО, молоді з їх числа, інтеграції у приймаючі територіальні громади стане передумовою задоволення як економічних, так і соціальних потреб ВПО, та зниження рівня соціальної напруги в приймаючих територіальних громадах. Досягнення зазначеної мети можливе, в тому числі, шляхом розроблення механізму реалізації ВПО своїх виборчих прав на місцевих виборах, що проводяться у територіальних громадах їх постійного фактичного проживання.

Виборче право ВПО щодо участі у місцевих виборах було кардинально обмежено у 2015 році, коли до Закону України «Про місцеві вибори» [14] було внесено зміни, що призвели фактично до втрати ВПО права обирати до органів місцевого самоврядування, тому що було закріплено право на участь у виборах лише за тими членами громади, які є зареєстровані у межах громади. Звичайно, ВПО не мають реєстрації у приймаючих громадах, а тому не змогли приймати участь у місцевих виборах, що суттєво звузило їх конституційні права. Перепони юридичного та практичного характеру обмежили ВПО у їх виборчих правах на місцевих виборах.

Національний інститут стратегічних досліджень у аналітичній доповіді «Місцеві вибори 2015 р.: проблеми організації, підсумки, тенденції», відзначає, що «ВПО, які не мають офіційного місця реєстрації, позбавлені виборчого права під час проведення місцевих виборів, а це, безумовно, суперечить як нормам

Конституції України, в якій гарантується забезпечення рівного права вибору усім громадянам країни, так і міжнародним нормативно-правовим документам» [9].

Досліджуючи міжнародні стандарти у цій сфері, перш за все слід зауважити, що, стаття 21 Загальної декларації прав людини [6] стверджує «кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників». Принцип 22 Керівних принципів з питання переміщення осіб всередині країни підтверджує право ВПО приймати участь в політичному житті незалежно від місця їх знаходження в країні або регіону походження, місця переміщення або іншого місця в країні [2]. Рекомендація 6 (2006 р.) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам з питань ВПО [3] «держави повинні вжити відповідних законодавчих та практичних заходів для забезпечення можливості ВПО ефективно здійснювати своє право голосувати на національних, регіональних або місцевих виборах, і забезпечити, щоб дані права не були порушені в результаті перешкод практичного характеру». У Рекомендації Конгресу Ради Європи 386 (2016) «Спостереження за місцевими виборами в Україні» [1] закликають врахувати проблему ВПО в контексті наступних місцевих виборів, запланованих на 2020 рік. «Залучення ВПО у життя громади, безперечно, є важливою складовою забезпечення прав людини та досягнення високих стандартів демократії» - сказав голова Офісу Ради Європи в Україні Мортен Енберг. Парламентська Асамблея Ради Європи у Резолюції 2198 (2018) [4] закликає органи влади в Україні забезпечити механізм реалізації виборчих прав ВПО на всіх виборах, зокрема на місцевому рівні.

Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав ВПО та інших мобільних всередині країни громадян) №6240 (далі – законопроект №6240) [16], що був зареєстрований 27 березня 2017 р. у Верховній Раді України восьмого скликання надав ВПО надію на вирішення питання їх участі у місцевих виборах. Основна ідея полягала в тому, щоб спростити процедуру зміни виборчої адреси, відокремивши її від зареєстрованого місця проживання. Механізм передбачав би надання виборцеві, який проживає не за адресою реєстрації, можливості звернутися до відділу ведення Державного реєстру виборців із заявою про зміну виборчої адреси. При цьому виборець має пред'явити документ, що підтверджує фактичне місце проживання (на вибір виборця — договір оренди житла, довідку про взяття на облік ВПО, свідоцтво про ведення підприємницької діяльності тощо). Однак, незважаючи на потужну кампанію з підтримки законопроекту з боку громадськості, майже два роки знадобилося лише для того, щоб законопроект пройшов розгляд у профільному комітеті, а ось на розгляд у сесійній залі він, на жаль, так і не потрапив. У зв'язку з набуттям повноважень Верховною Радою України дев'ятого скликання вищезазначений законопроект автоматично вважається відхиленим.

Питання перебувало в епіцентрі суспільної уваги та інтересу з боку політиків. Не поодинокими стали звернення місцевих рад до парламенту та центральних органів виконавчої влади з вимогою невідкладно вирішити питання

відновлення виборчих прав ВПО на місцевих виборах. Протягом 2018 року 11 органів місцевого самоврядування (в тому числі Запорізька обласна рада, 9 міських рад та одна районна) звернулися до Верховної Ради України щодо підтримки законопроекту №6240 щодо виборчих прав ВПО за інших мобільних всередині країни громадян. Вже після провалу зазначеного законопроекту Харківська міська рада 27 листопада 2019 року [18] звернулася до Верховної Ради та Прем'єр-міністра України з вимогою «вжити відповідних заходів щодо внесення законодавчої ініціативи про забезпечення ВПО реалізації їх конституційних прав і свобод, передбачених статтею 38 Конституції України.»

Майже половина опитаних з числа ВПО в Україні заявили, що їм важливо мати можливість голосувати на місцевих виборах. Про це свідчать результати соціопитування, проведеного компанією Ipsos на замовлення Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні за підтримки допомоги від уряду Великої Британії [10]. В ході дослідження, що проводилось у період 15 лютого по 15 березня 2019 року, було опитано понад 2 тисячі респондентів. Згідно отриманих результатів, 15% опитаних ВПО вважають, що їм «дуже важливо» і ще 34%, що у деякій мірі важливо мати можливість голосувати на місцевих виборах. Соціологи відзначили незначне збільшення цих показників у порівнянні з результатами опитування 2018 року (13% - «дуже важливо» і 35% - «у деякій мірі важливо»). Однак, 17% ВПО відповіли, що це для них не дуже важливо, 11% - що взагалі не важливо, 9% опитаних байдуже ставляться до виборів.

Соціологи зауважили, що ВПО з Криму більш схильні вважати, що для них важливо брати участь у місцевих виборах: цієї точки зору дотримуються 64% опитаних, у порівнянні з тими, що переїхали із Донецької (51%) та Луганської (46%) областей. За умови, якщо у результаті переговорів було би ухвалено рішення провести місцеві вибори в окремих районах Донецької та Луганської областей, більшість (42%) опитаних заявили, що вони або дуже готові, або дещо готові брати участь у місцевих виборах за місцем свого нинішнього проживання, у порівнянні з 36% тих, які кажуть, що вони не готові, або не братимуть участі у таких виборах, тим часом ще 23% не знають, чи вони готові брати участь у місцевих виборах. Таким чином, слід відзначити, що має місце зростання цих показників у порівнянні з результатами попередніх опитувань, тоді 36% заявляли, що вони готові брати участь у місцевих виборах. Це означає, що по мірі того, як ВПО проводять більше часу у своїх нинішніх громадах, їх інтерес до участі у формуванні місцевої влади зростає. Також дослідження засвідчило, що ВПО більш схильні погоджуватись, що їм більш цікаво обирати органи місцевого самоврядування, які представляють їх нинішні громади, якщо вибори відбудуться, доки вони ще живуть у цьому регіоні. Загалом 45% вважають за краще голосувати за місцевих депутатів у своїх нинішніх громадах, у порівнянні з лише 17% тих, які бажають голосувати за місцевих депутатів у громадах, що вони залишили, якби там відбувалися вибори. Однак при цьому існує велика невизначеність: 39% не знали, де вони вважали б за краще голосувати.

Президент України Володимир Зеленський застосував право вето на Виборчий кодекс, ухвалений в останні дні роботи Верховної Ради України восьмого скликання, при цьому серед недоліків прийнятої редакції вказано на те, що вона не містить реальних механізмів, які б на постійній основі (не лише шляхом тимчасової зміни місця голосування на період відповідного виборчого процесу) забезпечували можливість реалізації ВПО свого виборчого права на загальнонаціональних та місцевих виборах, зокрема шляхом визначення підстав та порядку зміни такими виборцями виборчої адреси [17]. Центральна виборча комісія (далі - ЦВК) у своїх пропозиціях щодо вдосконалення Виборчого кодексу України, повернутого з пропозиціями Президента України для повторного розгляду Верховною Радою України [11], визнає «слухними є пропозиції Президента України щодо необхідності передбачення в Кодексі достатнього механізму забезпечення реалізації виборчих прав ВПО». При цьому ЦВК відзначає, що вибір концепції забезпечення виборчих прав ВПО належить до повноважень Верховної Ради України як єдиного законодавчого органу, Комісією з метою наголошення на особливій важливості вирішення зазначеного питання імплементовано в текст пропонованої редакції Кодексу положення законопроекту №6240. Однак, зазначені положення, що є питаннями політичної доцільності, не є позицією Комісії.

19 грудня 2019 року Верховна Рада України ухвалила в цілому з урахуванням пропозицій Президента України проект Виборчого кодексу України [17]. 330 депутатів, що підтримали цей законопроект поставили крапку у понад чотирьохрічній епопеї з ухваленням Виборчого кодексу України. На основі пропозицій Президента України в останній момент з проекту кодексу було прибрано Закон України «Про Центральну виборчу комісію» та Закон України «Про Державний реєстр виборців» [12], які мали стати складовими частинами кодексу. Однак, у прикінцевих та перехідних положеннях Виборчого кодексу вносяться зміни до Закону України «Про Державний реєстр виборців», зокрема в частині визначення виборчої адреси, яка може тепер не співпадати з адресою зареєстрованого місця проживання, стаття 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» доповнена новою частиною, згідно якої за мотивованим зверненням виборця орган ведення Реєстру може визначити іншу виборчу адресу виборця, ніж та, що визначена відповідно до зареєстрованого місця проживання. Для зміни виборчої адреси виборцю необхідно буде надати один з документів, що підтверджує фактичне проживання: довідку про взяття на облік ВПО, договір оренди житла, свідоцтво про ведення підприємницької діяльності або про право власності на житло, документ, що засвідчує перебування виборця у шлюбі, родинних відносинах або догляд за особою, місце проживання якої зареєстроване відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Вищезазначені зміни є революційними для вітчизняного виборчого законодавства, адже дозволять виборцям, які проживають не за місцем реєстрації, належним чином мати доступ до реалізації виборчих прав на всіх типах виборів в

Україні. Таким чином, вищезазначені зміни суттєво спростять доступ до виборчих прав на місцевих виборах для широкого кола мобільних в межах країни громадян, а не лише для ВПО, задля яких такі зміни розроблялися.

Висновки. Аналізуючи вищевикладене у статті, приходимо до висновку, про те, що проблема реалізації активного виборчого права ВПО на місцевих виборах, як зрештою й інших їх прав та свобод, знайшла значний відгук у суспільстві. Протягом досліджуваного періоду в країні відбулася потужна адвокаційна кампанія, спрямована на відновлення виборчих прав ВПО на місцевих виборах. До кампанії долучилися активісти з числа ВПО, народні депутати, експерти з виборчого законодавства та прав людини, а також громадські організації, що займалися вирішенням проблем ВПО. Круглі столи, мітинги, рішення місцевих рад, парламентські слухання та багато інших важелів впливу були спрямовані, перш за все, на суспільну думку з цього питання. Одним із головних здобутків вищезазначених заходів слід вважати зміну ставлення самих ВПО до свого місця та ролі у приймаючих громадах. Соціологічні опитування, що проводилися у досліджуваній період, продемонстрували поступове зростання зацікавленості ВПО щодо участі у вирішенні питань місцевого значення, в тому числі і формуванні органів місцевого самоврядування. Громадяни, що змушені були покинути місце свого проживання поступово інтегрувалися у життя приймаючих громад і після задоволення базових потреб, зокрема і безпеки, почали домагатися власної участі у вирішенні питань, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування. Результатом трансформації суспільної думки, в першу чергу, серед самих переселенців стало те, що парламент України змушений був внести зміни до законодавства для усунення правових та практичних бар'єрів, які не дозволяли ВПО брати участь у всіх виборах за фактичною адресою. Законодавчі зміни, які були запропоновані ще в законопроекті №6240 [16] знайшли своє остаточне втілення в тексті вперше ухваленого Виборчого кодексу України. Таким чином, Парламент, хоч і зі значною затримкою, відреагував на проблему, яка виникла після анексії Криму та окупації частини Донецької і Луганської областей і відновив виборчі права ВПО на місцевих виборах в Україні.

Список використаної літератури

1. Congress of Local and Regional Authorities Recommendation 386 (2016) Observation of local elections in Ukraine (25 October 2015). URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a283.
2. Guiding Principles on Internal Displacement UN. URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.
3. Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers Council of Europe to member states on internally displaced persons URL: <https://rm.coe.int/16806b5aaf>
4. Resolution 2198 (2018) Parliamentary Assembly of the Council of Europe

- «Humanitarian consequences of the war in Ukraine» URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432&lang=en>.
5. Shujaat A., Roberts H., Erben P., Internally Displaced Persons and Electoral Participation: A Brief Overview IFES White Paper. URL: <https://www.ifes.org/sites/default/files/idps-electoral-participation-october-2016.pdf>.
6. Universal Declaration of Human Rights URL: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf.
7. Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18074.html>.
8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. *Макаров Г. В., Каплан Ю. Б.* Місцеві вибори 2015 р.: проблеми організації, підсумки, тенденції. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/vuboru-f2365.pdf>.
10. Опитування ВПО в Україні: основні висновки - URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/09/IFES-Ukraine-Survey-of-IDPs-in-Ukraine-v1-2019-09-09-Ukr.pdf?>
11. Постанова Центральної виборчої комісії від 11 листопада 2019 року № 1954 «Про пропозиції щодо вдосконалення Виборчого кодексу України, повернутого з пропозиціями Президента України для повторного розгляду Верховною Радою України» URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard9920.html?id=47606&what=0>.
12. Про Державний реєстр виборців : Закон України // Офіційний вісник України від 30.03.2007 р., № 20, С. 7.
13. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Офіційний вісник України від 02.12.2014 2014 р., № 94, С. 7.
14. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII // Офіційний вісник України від 21.08.2015 р., № 64, С. 11.
15. Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р // Урядовий кур'єр від 20.12.2017 р. № 240.
16. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) - URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.
17. Пропозиції Президента до Виборчого кодексу України (законопроект №0978 від 13.09.2019 р.) http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66849
18. Рішення Харківської міської ради від 27.11.2019 №1826/19 «Про звернення Харківської міської ради». URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/682809>.

References

1. Congress of Local and Regional Authorities Recommendation 386 (2016) Observation of local elections in Ukraine (25 October 2015) available at: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168071a283.
2. United Nations Commissions on human rights (2004) Guiding Principles on Internal Displacement UN available at: <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>.
3. Recommendation Rec (2006) 6 of the Committee of Ministers Council of Europe to member states on internally displaced persons available at: <https://rm.coe.int/16806b5aaf>.
4. Resolution 2198 (2018) Parliamentary Assembly of the Council of Europe «Humanitarian consequences of the war in Ukraine» available at: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24432&lang=en>
5. Shujaat A., Roberts H., Erben P., Internally Displaced Persons and Electoral Participation: A Brief Overview IFES White Paper available at: <https://www.ifes.org/sites/default/files/idps-electoral-participation-october-2016.pdf>
6. United Nations General Assembly (1948) Universal Declaration of Human Rights, available at: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf.
7. Ministry of social policy (2019) Unified information database on internally displaced persons, available at: <https://www.msp.gov.ua/news/18074.html>.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996) Constitution of Ukraine available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Makarov G.V., Kaplan Y.B., 2015 Local Elections: organization issues, results, trends. Analitychna dopovid' Natsional'noho instytutu stratehichnykh doslidzhen' available at: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/vuboru-f2365.pdf>.
10. IDP survey in Ukraine: main conclusions (2019). Sotsiolohichne doslidzhennia kompanii Ipsos na zamovlennia Mizhnarodnoi fundatsii vyborchych system (IFES) available at: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/09/IFES-Ukraine-Survey-of-IDPs-in-Ukraine-v1-2019-09-09-Ukr.pdf?>
11. Central Election Commission of Ukraine (2019). Resolution of November 11, 2019 No. 1954 "On proposals for improving the Electoral Code of Ukraine, returned with proposals by the President of Ukraine for re-consideration by the Verkhovna Rada of Ukraine" available at: <https://www.cvk.gov.ua/pls/acts/showcard9920.html?id=47606&what=0>.
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2007) The Law of Ukraine "On the State Voter Register". Ofitsijnyj visnyk Ukrainy 30.03.2007, vol. 20, P. 7.
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014) The Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons". Ofitsijnyj visnyk Ukrainy 02.12.2014 vol. 94, P. 7.

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015) The Law of Ukraine "On Local Elections". Ofitsijnyj visnyk Ukrainy 21.08.2015 vol. 64, P. 11.
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) Ordinance of November 15, 2017 No. 909-p "On approval of the Strategy for the Integration of Internally Displaced Persons and the Implementation of Long-Term Decisions on Internal Displacement for the Period Until 2020". Uriadovyj kur'ier 20.12.2017 vol. 240.
16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017) Draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine (on the suffrage rights of internally displaced persons and other mobile citizens within the country of citizens) available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019) Proposals of the President to the Electoral Code of Ukraine (draft law No. 0978 dated September 13, 2019) available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66849.
18. Kharkiv City Council (2019) The decision of the city council of 27.11.2019 №1826 / 19 «About the appeal of the Kharkiv city council» available at: <http://kharkiv.rocks/reestr/682809>.